

การประเมินภาวะสุขภาพของเกษตรกรกลุ่มปลูกผัก

นิพนธ์ต้นฉบับ

จังหวัดนครปฐม ปี พ.ศ. 2549

Health Status Assessment of Agricultural Workers, Vegetable crop group
In Nakhonpathom Province 2006

จุฑามาศ เวชพานิช วท.ม.* Chuthamas Wechpanich

ศรายุทธ สิมะดำรง สศ.บ.* Sarayuth Simadamrong

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม Nakhonpathom Provincial Public Health Office

nang_jutamas@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการประเมินภาวะสุขภาพของครอบครัวเกษตรกร กลุ่มปลูกผักของจังหวัดนครปฐม ทางด้านโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากครอบครัวที่ทำกรเกษตรกลุ่มปลูกผัก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 230 ชุด และทำการวิเคราะห์ภาวะสุขภาพ พบว่า ปัจจัยเสี่ยงทางด้านของสิ่งแวดล้อม คือ การทำงานกลางแจ้งทั้งวัน ทำงานในที่ที่มีสารเคมีฟุ้ง มีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคความดันโลหิตสูง ความเครียด คลื่นไส้ อาเจียน โรคระบบทางเดินหายใจ อุบัติเหตุส่วนใหญ่เกิดจากของมีคม เช่น มีด จอบ การหกล้ม เนื่องจากที่เปียกชื้น สาเหตุของการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและปวดหลัง คือการทำงานที่ก้มหลัง หรือก้มศีรษะเป็นประจำ การเคลื่อนไหวมือหรือข้อมือซ้ำ ๆ รวมทั้งการทำงานที่อยู่ในท่าคุกเข่านั่งยอง ๆ ซ้ำ ๆ กัน ทำให้เกิดการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ พบว่า มีความสัมพันธ์กับการบาดเจ็บปวดเมื่อยกล้ามเนื้อในรอบ 1 ปี ของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.05$) คือ หลัง เอว แขน ขา และเข่า จากผลการศึกษา พบว่าถ้ามีการพัฒนาในเรื่องการซักประวัติและเก็บข้อมูลความเสี่ยงของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการวินิจฉัยโรคจากการประกอบอาชีพ และการนำไปให้กับหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่รับทราบและร่วมแก้ปัญหาด้านสุขภาพจากการประกอบอาชีพได้ในอนาคต

บทนำ

เกษตรกรกลุ่มปลูกผัก ถือว่าเป็นเกษตรกรที่เป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศ ที่ได้รับผลกระทบจากการทำงานมาก เนื่องจากในรอบการปลูกพืช 1 ครั้ง จะใช้เวลาประมาณ 30 - 45 วัน จึงทำการเก็บผลผลิตเพื่อส่งขาย ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลายครั้งใน 1 ปี เกษตรกรจึงได้รับผลกระทบจากด้านของสิ่งแวดล้อม และท่าทางการทำงานที่ไม่ถูกต้อง เพื่อเป็นการค้นหาปัจจัยเสี่ยงและแก้ปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักที่ครอบคลุมทุกด้าน คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการประเมินภาวะสุขภาพของเกษตรกรกลุ่มปลูกผัก จังหวัดนครปฐม เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำฐานข้อมูลการเฝ้าระวังและการสร้างสุขภาพที่ดีของเกษตรกรในกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์และวิธีการ

เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ปัจจัยเสี่ยงจากการทำงานที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกรกลุ่มปลูกผัก ประชากรที่ใช้ในการศึกษา โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากครอบครัวที่ทำกรเกษตรกลุ่มปลูกผัก เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำนวน 40 ครอบครัว ใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 230 ชุด ข้อมูลประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลอาชีพ ข้อมูลปัจจัยเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมกับการทำงาน ข้อมูลอุบัติเหตุกับการทำงาน ข้อมูลการบาดเจ็บกล้ามเนื้อและข้อจากท่าทางการทำงาน และข้อมูลด้านสุขภาพอนามัยกับการทำงาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงวิเคราะห์ โดยการศึกษาเปรียบเทียบสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรเป้าหมายที่มีอาชีพปลูกผัก และสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรที่ไม่ได้ปลูกผัก

ผลการศึกษา

กลุ่มศึกษาที่ทำการสำรวจจากครอบครัวเกษตรกรกลุ่มปลูกผัก เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำนวน 40 ครอบครัว มีจำนวนทั้งสิ้น 230 ราย เป็นชาย 126 ราย (ร้อยละ 54.78) หญิง 104 ราย (ร้อยละ 45.22) อายุส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน คือ 15–60 ปี จำนวน 198 ราย (ร้อยละ 86.07) สถานภาพสมรส ส่วนใหญ่ เป็นโสด 116 ราย (ร้อยละ 50.43) รองลงมา สมรสแล้ว 97 ราย (ร้อยละ 42.17) ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 67 คน (ร้อยละ 29.13) รองลงมา จบระดับอนุปริญญา 56 ราย (ร้อยละ 24.35) สัทธิทางด้านสวัสดิการด้านสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้สิทธิบัตรประกันสุขภาพ (บัตรทอง 30 บาท) 104 ราย (ร้อยละ 45.22) รองลงมา มีสิทธิบัตรประกันสังคม 55 ราย (ร้อยละ 23.91)

ผลการสำรวจด้านอาชีพในกลุ่มที่ศึกษา พบว่าประชากรที่ศึกษาใน 1 ราย มีการประกอบอาชีพ ตั้งแต่ 1 - 3 อาชีพ โดยมีการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ 1 อาชีพ 117 ราย (ร้อยละ 50.87) รองลงมาคือ 2 อาชีพ 95 ราย (ร้อยละ 41.30) และ 3 อาชีพ 18 ราย (ร้อยละ 7.83) อาชีพส่วนใหญ่ทำสวน 66 ราย (ร้อยละ 28.70) รองลงมา ทำไร่ 56 ราย (ร้อยละ 24.35) โรงงานอุตสาหกรรม 46 ราย (ร้อยละ 20.00) รับจ้างภาคการเกษตร 30 ราย (ร้อยละ 13.04) ราชการ/รัฐวิสาหกิจ 23 ราย (ร้อยละ 10.00) และเลี้ยงหมู 9 ราย (ร้อยละ 3.91) เมื่อจำแนกประเภทเป็นเกษตรกรที่ปลูกผัก พบว่ามีจำนวน 122 ราย (ร้อยละ 53.04) และกลุ่มที่ไม่ปลูกผัก จำนวน 108 ราย (ร้อยละ 46.96) อายุเฉลี่ยของกลุ่มปลูกผัก 36.5 ปี มีความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนใหญ่ เป็นมารดา ร้อยละ 27.87 เป็นบุตร ร้อยละ 20.49 สถานภาพในการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ เป็นเกษตรกรอิสระที่ทำกินเองขายเอง ร้อยละ 28.69 รองลงมา เป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปที่ไม่มีงานประจำ ร้อยละ 24.59

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มประชากร จำแนกตามความเสี่ยง

ปัจจัยเสี่ยง	กลุ่มปลูกผัก (n= 122)		กลุ่มไม่ปลูกผัก (n= 108)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ด้านสิ่งแวดล้อมในการทำงาน				
ทำงานที่มีเสียงดัง	8	6.56	3	2.78
งานกลางแดดทั้งวัน	90	73.77	10	9.26
งานอากาศอบอ้าว	88	72.13	9	8.33
งานในที่ที่มีฝุ่นละออง	49	40.16	6	5.56
งานในที่ที่มีสารเคมีฟุ้งกระจาย	8	6.56	6	5.56
งานในที่ที่มีน้ำขัง	36	29.51	6	5.56
งานในที่ที่มีการใช้สารเคมี	73	59.84	7	6.48
งานในที่ที่อาจมีงู/สัตว์มีพิษ	39	31.97	5	4.63
งานที่สัมผัสสะท้อนสูง	1	0.82	1	0.93
งานที่คิดเชื่องได้ง่าย	2	1.64	0	0.00
ด้านการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน				
ทำงานกับของมีคม	75	61.48	9	8.33
ทำงานในที่สูง	7	5.74	2	1.85
ทำงานกับเครื่องจักรกล/ไฟฟ้า	19	15.57	5	4.63
ทำงานกับสัตว์ดุร้าย	4	3.28	1	0.93
ทำงานในที่เปียกชื้น	59	48.36	7	6.48
ทำงานในที่ที่มีเปลือกหอย/เศษวัตถุ	38	31.15	6	5.56
บาดเจ็บมือเท้าได้	0	0	0	0

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มประชากร จำแนกตามความเสี่ยง (ต่อ)

ปัจจัยเสี่ยง	กลุ่มปลูกผัก (n= 122)		กลุ่มไม่ปลูกผัก (n= 108)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การบาดเจ็บกล้ามเนื้อและข้อ จากท่าทางการทำงาน				
งานที่ยืนนานกว่า 1 ชม.	84	68.85	10	9.26
งานที่ต้องเดินติดต่อกัน 1 ชม.	84	68.85	9	8.33
งานที่อยู่ในท่าคุกเข่า นั่งยอง ๆ ซ้ำ ๆ กัน	61	50.00	6	5.56
งานที่ดันลากยกของหนักเป็นประจำ	70	57.38	10	9.26
งานที่ต้องก้มหลังหรือก้มศีรษะเป็นประจำ	96	78.69	5	4.63
งานที่ต้องยกแขนเหนือไหล่เป็นประจำ	35	28.69	6	5.56
งานที่มีการเคลื่อนไหวมือหรือข้อมือซ้ำ ๆ	86	68.03	11	10.19
งานที่ต้องแหงนคอเป็นประจำ	33	27.05	3	2.78

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มศึกษามีปัจจัยเสี่ยงจากสาเหตุต่าง ๆ ในหลายสาเหตุ ปัจจัยเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมในการทำงาน พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักส่วนใหญ่ทำงานกลางแจ้งทุกวัน ร้อยละ 73.77 รองลงมา เป็นการทำงานในสภาพอากาศอบอ้าว ร้อยละ 72.13 งานที่มีการใช้สารเคมีในการเกษตร ร้อยละ 59.84 สำหรับกลุ่มที่ไม่ปลูกผัก มีการทำงานกลางแจ้งทุกวัน ร้อยละ 9.26 ทำงานอากาศอบอ้าว ร้อยละ 8.33 งานที่มีการใช้สารเคมีในการเกษตร ร้อยละ 6.48

ปัจจัยเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรกลุ่มปลูกผัก มีการทำงานกับของมีคม ร้อยละ 61.48 รองลงมาคือ ทำงานในที่เปียกชื้น ร้อยละ 48.36 สำหรับกลุ่มที่ไม่ปลูกผัก มีการทำงานกับของมีคม ร้อยละ 8.33 การทำงานในที่เปียกชื้น ร้อยละ 6.48

ปัจจัยเสี่ยงจากการบาดเจ็บของกล้ามเนื้อและข้อจากท่าทางในการทำงาน พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักส่วนใหญ่ ทำงานที่ต้องก้มหลัง หรือก้มศีรษะเป็นประจำ ร้อยละ 78.69 รองลงมาคือ งานที่มีการเคลื่อนไหวมือหรือข้อมือซ้ำ ๆ ร้อยละ 68.03 สำหรับกลุ่มที่ไม่ปลูกผัก ทำงานที่ต้องก้มหลัง หรือก้มศีรษะเป็นประจำ ร้อยละ 4.63 การเคลื่อนไหวมือหรือข้อมือซ้ำ ๆ ร้อยละ 10.19

ปัจจัยเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักส่วนใหญ่ไม่สวมถุงมือ ร้อยละ 35.80 ไม่สวมรองเท้าบูท ร้อยละ 26.00 ไม่สวมเครื่องปิดหน้า ร้อยละ 16.70 สำหรับกลุ่มที่ไม่ได้ทำการเกษตร ไม่สวมถุงมือ ร้อยละ 2.90 ไม่สวมรองเท้าบูท ร้อยละ 2.50 ไม่สวมเครื่องปิดหน้า ร้อยละ 0.90

การเจ็บป่วยในรอบ 1 เดือน พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักส่วนใหญ่มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคหรืออาการ คือปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ร้อยละ 10.04 ปวดศีรษะ ร้อยละ 6.20 ปวดหลัง ร้อยละ 6.30 ปวดข้อ ร้อยละ 4.70 และความดันโลหิตสูง ร้อยละ 2.80 สำหรับกลุ่มที่ไม่ปลูกผัก มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคหรืออาการ คือปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ร้อยละ 7.00 ปวดศีรษะ ร้อยละ 4.10 ปวดหลัง ร้อยละ 3.50 ปวดข้อ ร้อยละ 3.40 และความดันโลหิตสูง ร้อยละ 2.10

การอภิปรายผล

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักของจังหวัดนครปฐม มีปัจจัยเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องทำงานกลางแจ้งทุกวัน ทำงานในที่ที่มีอากาศร้อนอบอ้าว และมีการใช้สารเคมีจำนวนมากในการปลูกผัก ทำให้มีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย คืออาการปวดศีรษะ โรคระบบทางเดินหายใจ การใช้ของมีคม เช่น มีด จอบ และการทำงานในที่เปียกชื้น ทำให้เกษตรกรกลุ่มปลูกผักได้รับอุบัติเหตุ คือบาดเจ็บ และการหกล้ม ท่าทางการทำงานที่เป็นสาเหตุของการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และปวดหลัง คือการที่เกษตรกรกลุ่มปลูกผักต้องทำงานที่ก้มหลัง หรือก้มศีรษะเป็นประจำ

การทำงานที่ต้องมีการถอนวัชพืช การพรวนดิน การตัดหญ้าเป็นประจำ ทำให้เกษตรกรต้องมีการเคลื่อนไหวมือหรือข้อมือซ้ำ ๆ รวมทั้งการทำงานที่อยู่ในท่าคุกเข่านั่งของ ๆ ซ้ำ ๆ กัน ทำให้เกิดการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ พบว่า มีความสัมพันธ์กับการบาดเจ็บปวดเมื่อยกล้ามเนื้อในรอบ 1 ปี ของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.05$) คือ หลัง เอว แขน ขา และเข่า ปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการเกษตร พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักส่วนใหญ่มีการใช้เครื่องป้องกันอันตรายส่วนบุคคล แต่สามารถป้องกันได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากอุปกรณ์ป้องกันอันตรายที่ถูกต้องไม่เหมาะกับสภาพการทำงานต้องทำงานกลางแจ้งทุกวัน และที่มีอากาศอบอ้าว การเจ็บป่วยในรอบ 1 เดือน พบว่า เกษตรกรกลุ่มปลูกผักมีการเจ็บป่วยไม่ต่างกับกลุ่มไม่ปลูกผัก เนื่องจากระดับการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย เกษตรกรแก้ไขโดยการปล่อยให้หายเอง หรือการไปซื้อยามารับประทานเอง นอกจากมีอาการรุนแรงจึงไปใช้บริการของโรงพยาบาล คลินิก และสถานอนามัย

ข้อเสนอแนะ

จากการประเมินภาวะสุขภาพของเกษตรกรกลุ่มปลูกผัก สามารถบอกปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกรได้ ดังนั้นถ้าในหน่วยบริการด้านสุขภาพมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของเกษตรกร มีการพัฒนาในเรื่องการซักประวัติและเก็บข้อมูลความเสี่ยงของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการวินิจฉัยโรคจากการประกอบอาชีพ และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพได้ จะส่งผลให้มีการบริการด้านสุขภาพสอดคล้องกับปัญหาของพื้นที่ รวมทั้งยังเป็นการให้สุขศึกษากับกลุ่มเกษตรกรในการป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาด้านสุขภาพและอุบัติเหตุจากการทำงาน และเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่รับทราบและร่วมแก้ปัญหาด้านสุขภาพจากการประกอบอาชีพได้ รวมทั้งเป็นการลดงบประมาณของประเทศในการดูแลสุขภาพของเกษตรกร

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ นายแพทย์สมจิตร ศรีสุกร ดร.นพ.ถวัลย์ พบลาภ ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการศึกษารุ่นนี้ ขอขอบคุณ เกษตรกรอำเภอเมือง นครปฐม ที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์และตรวจร่างกาย

เอกสารอ้างอิง

1. Osorio AM. Surveillance systems for pesticide intoxications. Int J Occup Environ Health. 2002 Jan- Mar;8(1):1-13.
2. Penagos HG. 2002. Contact dermatitis caused by pesticides among banana plantation workers in Panama. Int J Occup Environ Health. 2002 Jan-Mar;8(1):14-8.
3. McCauley LA, Sticker D, Bryan C, Lasarev MR, Scherer JA. Pesticide knowledge and risk perception among adolescent Latino farmworkers.
4. สำนักงานสาธารณสุข แนวทางวินิจฉัยเพื่อการรายงานโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม 2547, โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและวัสดุภัณฑ์ กรุงเทพมหานคร
5. สมเกียรติ สิริรัตนพุกภัย และคณะ. 2546. รายงานผลการศึกษาโครงการพัฒนาระบบการเฝ้าระวังสิ่งคุกคามทางด้านอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อม. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

ท่านสามารถส่งข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อเนื้อหาวิชาการที่ตีพิมพ์ ไปที่ ทาง E-mail sirirak@health.moph.go.th หรือ [ทางโทรสาร 0-2590-1731](tel:0-2590-1731) ทางไปรษณีย์ กองบรรณาธิการรายงานเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาประจำสัปดาห์ สำนักระบาดวิทยา ตึก 4 ชั้น 6 สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000